

EBÛ DÂVÛD'UN (ö. 275/888) SÛNEN ADLI ESERİNE GÖRE HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE
HACAMAT UYGULAMALARI*
APPLICATIONS OF HIJAMAH IN THE PROPHET MUHAMMAD'S ERA ACCORDING TO THE ABÛ
DÂWÛD'S (D. A.D. 888) SUNAN

Büşra YILDIRIM**
Levent ÖZTÜRK***

Öz

Eski zamanlardan beri tedavi yöntemi olarak kullanılan hacamat, günümüzde geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemleri arasında en fazla ilgi gören uygulamalardan bir tanesidir. Yaygınlık kazanmasının en önemli etkenlerinden birisi Hz. Peygamber'in bizzat bu yöntemi uygulamış olması ve tavsiye etmesidir. Bu sebeple Müslümanlar arasında hacamat uygulamasının sünnet olarak telakki edildiği de görülmektedir. Bu alakaya rağmen hacamatla ilgili yeterli ve doyurucu bilimsel çalışmanın olmaması ilginç bir çelişki olarak durmaktadır.

Bu yazıda Ebû Dâvûd'un *Sünen* adlı eserinde yer alan rivayetlerden hareketle hacamatla ilgili bilgiler tespit edilerek Hz. Peygamber dönemi hacamat uygulamalarına hangi ölçüde ışık tuttuğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Ebû Dâvûd 202-275 (817-888) yılları arasında yaşamış olan önde gelen hadis âlimlerinden birisidir. Altı temel hadis kitabı olarak bilinen Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan *Sünen* adlı eseri, hadis literatürünün önemli kaynakları arasında yer alır.

Anahtar Kelimeler: Tıp Tarihi, Hz. Peygamber Dönemi, Hacamat, Ebû Dâvûd, *Sünen*.

Abstract

Hijamah has been used as a treatment method since ancient times and is one of the most popular practices among traditional and complementary medicine methods. The Prophet Muhammad himself has applied this method and recommended, which is one of the most important factors explaining its prevalence. Because of this reason, hijamah practice has been considered as sunnah among Muslims. Despite this interest, it is discordant that there is not enough and satisfactory scientific study on hijamah.

In this article, information related to hijama will be determined from the narrations in the work of Abû Dâwûd's *Sunan*. And it will be tried to reveal how this information sheds light on the hijama practices in the Prophet Muhammad's era. Abû Dâwûd is one of the leading hadith scholars who lived about 202-275 (817-888). His book called *Sunan* is one of the six important hadith books known as Kutub-i Sitte, and it is one of the important sources of the hadith literature.

Keywords: History of Medicine, The Prophet Muhammad's Era, Hijamah, Abû Dâwûd, *Sunan*.

Giriş

Günümüzde hastalıkların birden fazla sebebi olduğu bilinmekle birlikte, geleneksel anlayışta sebep, basit bir sistem üzerine kurgulanmaktaydı. "Hıltlar teorisi" veya "Ahlât-ı erbaa" adı verilen bu sisteme göre beden sağlığı kan, balgam, sarı safra ve kara safra olarak bilinen vücut salgılarının dengeli olmasına bağlıydı. Bu salgıların dengede olması vücudun sağlığı açısından yeterli görülürdü. Ancak bu salgılardan biri artar veya eksilirse denge bozulur ve hastalıklar ortaya çıkardı (Jackson, 1999, 9; Erdemir, 2014, 71). Hastalığı tedavi etmek amacıyla vücuttaki sıvı dengesinin sağlanmasına yönelik birçok yöntem uygulanırdı. Bu yöntemlerden biri de vücuttan kan alınmasıydı (Jackson, 1999, 15). Hacamat da bu amaçla uygulanan kan alma yöntemlerinden biriydi.

Binlerce yıldır muhtelif toplumlarda uygulanan hacamat tedavisi, vücudun belli bazı noktaları üzerine vantuz koymak suretiyle uygulanan vakumlama yöntemidir. Bu tedavi yönteminin kesik atılmaksızın (kuru) veya kan çıkartmak üzere küçük kesikler atılmak suretiyle (yaş) iki şekilde uygulandığı bilinmektedir.

* Bu yazı, 2. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi'nde (25-29 Ekim 2018, Afyon) sunulan tebliğimiz esas alınarak makale formatında hazırlanmış, tartışmalar ve teklifler çerçevesinde kaynak ve bilgi bakımından zenginleştirilmiştir.

** Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Yüksek Lisans Öğrencisi, byildirim93@gmail.com

*** Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı, leventozturk@outlook.com

Arap toplumunda da uygulanan hacamat, yapılan tedavinin mahiyetini ifade edecek şekilde “vakumlama” manasını ihtiva eden (h-c-m) حمم kökünden türetilmiştir. Ezherî (ö. 370/980), *Tehzîbü'l-Lüga* adlı eserinde حمم kelimesinin temel anlamını emmek, çekmek yani vakumlama yapmak şeklinde ifade etmektedir. Yeni doğmuş bir bebeğin, annesinin göğsünü emerek süt çıkarmak için uyguladığı güç de حمم kelimesinin köklerinden türetilen حمم fiiliyle ifade edilmektedir (Ezherî, 1964, IV, 166).

Hacamat, Hz. Peygamber dönemi Arap toplumunda da uygulanan önemli tedavi yöntemlerinden birisi, hatta bazı rivayetlerde yer alan Hz. Peygamber'in sözlerine bakılacak olursa tedavi yöntemlerinin en faydalılarından bir tanesiydi (Ebû Dâvûd, 1999, 3857).¹

Hz. Peygamber'in bizzat hacamat yaptırması ve etrafındaki kişilere tavsiye etmesi, buna ilave olarak Müslümanların da bu tedavi yöntemine oldukça yoğun bir ilgi göstermesine karşın bilimsel olarak bu konuyla ilgili Türkiye'de tatmin edici bir çalışma bulunmamaktadır.

Tespitlerimize göre şu ana kadar hacamatla ilgili müstakil olarak üç tez, beş makale, bir ansiklopedi maddesi, özet veya tam metin olarak yayımlanmış beş bildiri çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalarda konunun bilimsel anlamda derinlemesine incelenmediği, birçok kavramın yanlış kullanıldığı, özellikle hacamat bölgelerinin tam olarak nitelendirilmediği tespit edilmiştir. Bazı çalışmaların Hz. Peygamber dönemi ile ilgili bilgi içermediği görülmüştür. Bunun yanında bir kısım araştırmalarda oldukça ön yargılı bir yaklaşımla kaynaklarda yer alan rivayetlerin, günümüz modern hacamat uygulamalarına uygunluğu bağlamında seçildiği, ayrıca medeniyet tarihi ve tıp tarihi bakımından tarihsel gelişimin takip edilmediği gözlemlenmiştir. İlgili literatür şu şekilde sıralanabilir: Abdullah Köşe, *Hadislerde Flebotomi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Anabilim Dalı), İstanbul 1984; Sümeysra Merve Kılınç, *Cumhuriyet Dönemi Kaynaklarına Göre Kupa, Hacamat Ve Süllükle Tedavi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı), İstanbul 2015; Berivan Unut, *Farklı Yaş Gruplarında Hacamat Yaptıran Kadınlarda Oksidatif Stres İle İlgili Mirnaların Araştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı), Konya 2018; Elnure Azizova, “İlk Dönem İslam Toplumunu Sağlık Sektöründe Hacamatçılık”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası*, 2011, XV, 151-160; Necmettin Şeker, “Hz. Peygamber'in Hadislerinde Koruyucu Hekimlik: Hacamat Örneği”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, XXI, 156-188; Müyesser Okumuş, “Kupa Tedavisi ve Hacamat”, *Ankara Medical Journal*, 2016, IV, 370-382; Zahide Parlar, “Eski Anadolu Türkçesi Tıp Metinlerinden Kitâb-ı Kehhâl-nâme-i Nurü'l-Uyûn'da Hacamat”, *International Journal of Cultural and Social Studies*, 2016, II, 140-147; Zakir Benli, “Hacamat Tedavisi”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, I/6, 2017, s. 46-53; Abdullah Köşe, “Hacamat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIV (Ankara 1996), s. 422; Mahmud Rıdvanoglu, “Hacamat: Fıkıh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIV (Ankara 1996), s. 423; Levent Öztürk, “Galen'in Kitâb Fi'l-Hicâme Ve'l-Mibda' ve'l-Alak Min Kütübi Bukrât Adlı Risâlesine Göre Hipokrat'ın Hacamatla İlgili Görüşleri”, 3. *Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu*, 19-21 Mayıs 2017; Levent Öztürk, “Kitâbü'l-Hicâme Ve'l-Mibda' Ve'l-Alak Min Kütübi Bukrât Adlı Risâlenin Özellikleri Ve Tıp Tarihi Açısından Önemi”, *3rd International Conference On The Changing World And Social Research*, 08-10 Ağustos, Roma 2017; Levent Öztürk, “XV. Yüzyıl Osmanlı Hekimlerinden Tabîb İbn Şerîf'in Yâdigâr Adlı Eserinde Yer Alan Hacamatla İlgili Bilgiler ve Kökenleri Üzerine Değerlendirmeler”, *2nd International Conference on Studies in Turkology*, 11-13 Ağustos, Roma 2017.

Hz. Peygamber döneminde uygulanan hacamat ile ilgili malumat çeşitli kaynaklarda yer almakla birlikte, bu konudaki en zengin bilgi hadis literatüründe karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden elinizdeki makalede hadis kitaplarından birisi örneklem olarak seçilmiştir.² Sahih hadis kaynakları arasında yer alan Ebû Dâvûd'un (202-275/817-888) *Sünen* adlı eserindeki rivayetlerin Hz. Peygamber dönemi hacamat kültürü hakkında önemli bir bakış açısı sunacak kadar zengin olduğu görülmüştür. Ebû Dâvûd es-Sicistânî olarak tanınan hadis âliminin kaynaklarda zikredilen tam ismi, Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmrân el-Ezdî es-Sicistanî'dir. Ebû Dâvûd, hadis ilminin altın çağı olarak kabul edilen hicrî üçüncü yüzyılda Basra'da yaşamış ve meşhur *Sünen* adlı eserini telif etmiştir (Hatîb el-Bağdâdî, 2001, X, 75- 81; Dinçoğlu, 2012, 28-43; Öztürk-Bayka, 2016, 2-4).

¹ Ebû Dâvûd'un *Sünen* adlı eseri kaynak olarak gösterilirken, sayfa numarası yerine takibi kolaylaştırmak için hadis noları esas alınmıştır. Diğer hadis kaynakları için de aynı yöntem izlenmiştir.

² Bu konuda daha önce seçilen bir başka örneklem İbn Mâce olarak belirlenmiş ve 13. Türk Tıp Tarihi Kongresi'nde (18-21 Ekim, Sivas 2017) bildiri olarak sunulmuştur (Büşra Yıldırım-Levent Öztürk, İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *Sünen* Adlı Eserinde Yer Alan Bilgilere Göre Hz. Peygamber Dönemi'nde Hacamat Uygulamaları). Bu çerçevede tarafımızca hazırlanmakta olan Hz. Peygamber Döneminde Hacamat Kültürü isimli Yüksek Lisans tezimiz tamamlanmak üzeredir.

Bilindiği üzere hadis literatüründe önemli bir yer teşkil eden sünen türü eserler, fikhî hüküm ihtiva eden hadisleri konularına göre düzenlemek üzere kaleme alınan çalışmalardır (Aydın, 2012, 280). Fikhî hüküm ihtiva eden bu hadisler inanç ve ibadet hayatının yanı sıra o dönemin folklorik yapısı hakkında da kıymetli bilgiler sunmaktadır.

Ebû Dâvûd'un *Sünen* adlı eserinde yer alan hacamat kültürüne dair bilgiler, yoğunluklu olarak Kitâbü's-Savm ve dönemin tıbbî bilgilerine dair veriler elde edebildiğimiz Kitâbü't-Tıb adlı bölümde yer almaktadır. Kuşkusuz *Sünen*'de tespit ettiğimiz hacamat rivayetleri sadece bu bölümdekilerle sınırlı değildir. Araştırmanın konusunu teşkil eden hacamatla ilgili rivayetlerin, Kitâbü't-Tahâre, Kitâbü'l-Menâsik, Kitâbü'n-Nikâh, Kitâbü's-Savm, Kitâbü'l-Cenâiz, Kitâbü'l-Büyû', Kitâbü't-Tıb, Kitâbü'l-Libâs, Kitâbü'd-Diyât olmak üzere farklı bölümlerde de yer aldığı tespit edilmiştir.

1. Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde Yer Alan Hacamat İle İlgili Rivayetler

Bu başlık altında, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'indeki hacamatla ilgili rivayetlerin hangi bölümler içerisinde yer aldığı, bu bölümlerde konuyla ilgili kaç adet rivayet olduğu, bu rivayetlerin hangi amaçlarla zikredildikleri ve hacamat kültürüne dair ne tür bilgiler ihtiva ettikleri tespit edilecektir.

Ebû Dâvûd'un *Sünen* adlı eserinde kitâb başlığı olarak tasnif edilen kırk bölüm mevcuttur. Eserdeki toplam rivayet sayısı ise mükerrer olanlarla birlikte beş bin iki yüz altmış yedidir (Farklı tasnifler için bk. Dinçoğlu, 2012, 250-254, 357-358). Yaptığımız incelemelerde hacamat kültürüne dair bilgilerin dokuz farklı bölümde, otuz altı ayrı rivayet şeklinde metinlerde yer aldığı tespit edilmiştir. *Sünen*'de bölümlerin tasnif sırasına göre Kitâbü't-Tahâre'de bir (Ebû Dâvûd, 1999, 348), Kitâbü'l-Menâsik'de üç (Ebû Dâvûd, 1999, 1835, 1836, 1837), Kitâbü'n-Nikâh'da bir (Ebû Dâvûd, 1999, 2102), Kitâbü's-Savm'da on (Ebû Dâvûd, 1999, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376), Kitâbü'l-Cenâiz'de bir (Ebû Dâvûd, 1999, 3160), Kitâbü'l-Büyû'da yedi (Ebû Dâvûd, 1999, 3421, 3422, 3423, 3424, 3430, 3431, 3432), Kitâbü't-Tıb'da yedi (Ebû Dâvûd, 1999, 3857, 3858, 3859, 3860, 3861, 3862, 3863), Kitâbü'l-Libâs'da bir (Ebû Dâvûd, 1999, 4105), Kitâbü'd-Diyât'da beş tane (Ebû Dâvûd, 1999, 4510, 4511, 4512, 4513, 4514) rivayet bulunmaktadır.

Tablo 1: Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde Yer Alan Hacamat Rivayetlerinin Kitâb Başlıklarına Göre Dağılımı

Kitâb Başlıkları	Tahâre	Menâsik	Nikâh	Savm	Cenâiz	Büyû'	Tıb	Libâs	Diyât
Rivayet Sayısı	1	3	1	10	1	7	7	1	5
Toplam	36								

Görüldüğü üzere hacamatla ilgili rivayetlerin kitâb başlıklarına göre dağılımı farklılık arz etmektedir. Tespit edilen bu dağılıma göre hacamatla ilgili en fazla rivayet Kitâbü's-Savm'da yer almaktadır. Ancak, kitâb başlığından hareketle baktığımızda hacamatla ilgili rivayetlerin en çok Kitâbü't-Tıb'da bulunması beklenirken, oruçla ilgili meselelerin ele alındığı Kitâbü's-Savm'da daha fazla rivayete rastlanması dikkat çekicidir. Bu durumun sebebi muhtemelen sünen türü eserlerde görülen fikhî hüküm ihtiva eden hadisleri bir araya getirme çabasıdır. Kitâbü't-Tıb dönemin tıp kültürüyle ilgili bilgiler vermek amacıyla değil, uygulanan tedavi yöntemlerinin meşruiyeti ve bunların ibadetlere olan etkisi bağlamında oluşturulmuştur. Dolayısıyla Kitâbü's-Savm'daki anlatımlar oruç ahkâmı hakkında bilgi sunmakta ve bazı hadisler mükerrer olarak hacamat ahkâmı hakkında bilgi vermektedir.

Sünen'de takip edilen tasnif sistemi esas alınarak, hacamatla ilgili rivayetler hakkında bilgi vermek biraz önce sunduğumuz tablonun anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Ele aldığımız konuyla ilgili Kitâbü't-Tahâre'de tek rivayet mevcuttur. O da Hz. Peygamber'in hacamattan sonra gusül aldığı ile ilgilidir (Ebû Dâvûd, 1999, 348). Bu rivayetin metni Kitâbü'l-Cenâiz adlı bölümde "Ölü Yıkamaktan Dolayı Gusül Almak" başlığında tekrar verilmiştir (Ebû Dâvûd, 1999, 3160). Sünen eserlerindeki telif anlayışı gereği bir rivayet bir başka yerde tekrar etmesi garip karşılanmamalıdır. Bir rivayetten farklı meselelerle ilgili hüküm çıkarılabilmesi mümkün olduğu için çeşitli konu başlıkları altında tekrar zikredilmesi tabii bir durumdur.

Hacc ibadetiyle ilgili ahkâm hakkında bilgi sunan Kitâbü'l-Menâsik adlı bölümde hacamatla ilgili üç rivayet yer almaktadır (Ebû Dâvûd, 1999, 1835, 1836, 1837). Bu rivayetlerin Kitâbü'l-Menâsik'te ele alınma amacı, ihramlıyken kan aldrmanın hükmü hakkında fikhî bilgiler vermektir. Bununla birlikte ilgili rivayetler hacamat kültürüne dair önemli tıbbî veriler de sunmaktadır.

Kitâbü'n-Nikâh'da hacamatla ilgili tek rivayet mevcuttur (Ebû Dâvûd, 1999, 2102). Bu rivayette hacamat yapan kişinin kimliği ve vücutta hacamat yapılan bölgeyle alakalı bilgiler vardır. Ayrıca, hacamatın önemi vurgulanmaktadır.

Daha önce bahsedildiği üzere hacamatla ilgili en fazla rivayetin yer aldığı Kitâbü's-Savm, oruç ibadetine dair ahkâmı açıklamak amacıyla rivayetlerin derlendiği bölümdür. Hacamatla ilgili rivayetlerin bu başlık altında yer almasının sebebi, *Sünen*'in telif edilmesindeki ahkâm hadislerini toplama gayesidir. Ebû Dâvûd, *Sünen*'i hangi sebeple kaleme aldığını anlatmak için Mekke halkına yazdığı risâlede esas gayesinin hadislerde mevcut olan fikhî ahkâmı ortaya koymak olduğunu ifade etmektedir (Dinçoğlu, 2012, 55). Bu bölümde hacamatın orucu bozup bozmayacağı konusundaki tartışmalara dikkat çekilmekte ve her iki görüşün dayandığı, birbiriyle mütenakız rivayetlere yer verilmektedir. Nitekim bu bölümdeki on rivayetin beş tanesi, oruçlu iken hacamat yapan ve yaptıran kimsenin orucunun bozulduğuna dair hüküm ihtiva ederken (Ebû Dâvûd, 1999, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371), diğer üçü, Hz. Peygamber'in oruçluken hacamat olduğunu ve hacamat olanın orucunun bozulmayacağını bildirmekte (Ebû Dâvûd, 1999, 2372, 2373, 2376), iki tanesi ise oruçlu iken hacamat yaptıranın kişiye meşakkat oluşturması amacıyla hoş karşılanmadığını (Ebû Dâvûd, 1999, 2374, 2375) dile getirmektedir.

Kitâbü's-Savm'da hacamatla ilgili rivayetlerin daha fazla bulunmasının bir diğer sebebini müellifin yaşadığı dönemde hacamatla ilgili tartışmaların oldukça yoğun olmasına bağlamak da mümkündür. Nitekim Ebû Dâvûd ve *Sünen*'i üzerine yaptığı çalışmasında Dinçoğlu, Ebû Dâvûd'un bâb başlıklarını ve eserine aldığı rivayetleri, dönemin ihtiyaçlarına binaen şekillendirdiğini ifade etmektedir (Dinçoğlu, 2012, 66). Ebû Dâvûd'un yaşadığı dönemin İslâm dünyasında tıpla ilgili gelişmelerin epeyce hareketli olduğu bir döneme tesadüf etmesi bu durumu teyit etmektedir.

Kitâbü'l-Cenâiz'de yer alan tek rivayet (Ebû Dâvûd, 1999, 3160), yukarıda da zikredildiği üzere aynı zamanda Kitâbü't-Tahâre bölümünde de geçmektedir. Bu rivayette, hacamat yaptırdıktan sonra yıkanmak ele alınmaktadır. Hadiste cenaze yıkamak ve hacamat yaptırmak yıkanmayı gerektiren durumlar arasında zikredilmiştir. Temizlik bahsiyle de alakalı olduğu için rivayet her iki bölümde de farklı yönleri dikkate alınarak tekrar edilmiştir.

Kitâbü'l-Büyû'da genel itibarıyla alışveriş hukuku ile ilgili malumat ihtiva eden rivayetler bulunmaktadır. Bu bölümdeki yedi adet rivayetten hacamat kültürüyle ilgili bilgi edinmek mümkündür. Daha önce zikredildiği üzere Kitâbü's-Savm'da birbiriyle mütenakız rivayetlerin mevcudiyetine benzer bir şekilde burada da haccâmın ücret alıp almaması konusunda farklı hükümler ihtiva eden rivayetler bulunmaktadır. Rivayetlerin iki tanesinde haccâmın bu uygulamadan kazanç elde etmesinin hoş karşılanmadığı görülmektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 3421, 3422). Ancak diğer iki rivayetten birinde Hz. Peygamber'in hacamat yaptırdıktan sonra bizzat kendisinin haccâma ücretini verdiği, bir defasında ise hacamat yaptırdıktan sonra etrafındakilere haccâma bir sâ' hurma verilmesini, hatta sahiplerinden kölenin üzerindeki malî yükümlülükleri hafifletmelerini istediği ifade edilmektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 3423, 3424). Diğer üç rivayette ise Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir zamanlarında bu işi meslek olarak yapan ve "haccâm" olarak isimlendirilen kimselere işaret edilmektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 3430, 3431, 3432).

Sünen'de, Hz. Peygamber döneminde uygulanan bazı tedavi yöntemlerini ve bunların meşruyetini dile getiren rivayetlerin yoğun bir şekilde karşımıza çıktığı Kitâbü't-Tıb'da, toplamda yetmiş rivayet yer almaktadır. Hacamatla ilgili rivayetlerin sayısı ise yedidir. Bu rakam hacamatla ilgili rivayetlerin Kitâbü't-Tıb'da onda birlik bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bölümde zikredilen diğer tedavi yöntemleri hakkında bilgi veren rivayetlerin sayıca çeşitliliği göz önüne alındığında bu oranın düşük olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum hacamat tedavisine verilen önemi göstermektedir. Hacamatla ilgili yedi rivayetten ilki hacamatın öneminden bahsetmekte (Ebû Dâvûd, 1999, 3857), üç tanesi vücuttaki hacamat noktalarıyla ilgili bilgiler sunmakta (Ebû Dâvûd, 1999, 3859, 3860, 3863), ikisi ise hacamat yapılan günler hakkında malumat içermektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 3861, 3862). Son olarak bir rivayette ise baş ağrısına karşı hacamat tedavisinin tavsiye edildiği görülmektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 3858).

Zikredilen yedi rivayet dışında hacamat bir de Kitâbü't-Tıb'da yer alan bâb başlıklarından birisinde dikkatleri çekmektedir. Bu bâb başlığının ismi "*Damarın Kesilmesi ve Hacamat Yerleri*" şeklindedir. Bâb başlığında zikredilen "*Hacamat Yerleri*" ifadesi rivayette hacamata dair bilgi bulunacağı intibanı uyandırmaktadır. Ancak rivayette, Hz. Peygamber'in Übey'e bir hekim gönderdiği, hekimin de damarı keserek kan aldığı geçmektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 3864). Hacamatta herhangi bir damar kesilmesi işlemi olmadığı için rivayetin içeriği göz önünde bulundurularak genel tabloya dâhil edilmemiştir. Bu rivayetin Ebû Dâvûd'un diğer nüshalarıyla da karşılaştırılarak ayrıca incelenmesi yerinde olacaktır.

Giyim kuşamla ilgili hüküm ihtiva eden hadislerin derlendiği Kitâbü'l-Libâs' da hacamat ile ilgili tek rivayet bulunmaktadır. Bu rivayet hacamat yapan ve yaptıran kimselerin isimlerini tespit etmeyi mümkün kıldığı için oldukça kıymetlidir (Ebû Dâvûd, 1999, 4105). Hacamatı yapan kimsenin Ebû Taybe isimli erkek köle, yaptıranın ise Hz. Peygamber'in eşlerinden Ümmü Seleme olduğu tespit edilmektedir. Hadisin metninde hacamatın vücudun hangi bölgesine yapıldığıyla ilgili bilgi mevcut değildir. Ancak, Ebû Dâvûd'un "Kölenin Efendisinin Saçına Bakması" şeklinde adlandırdığı bâb başlığından hareketle Ebû Taybe'nin Ümmü Seleme'nin baş veya boyun bölgesine hacamat uygulamış olabileceğini ileri sürmek mümkün görünmektedir. Ebû Dâvûd'un bu rivayetin akabinde sunmuş olduğu bir diğer rivayet de aynı şekilde kölenin, herhangi bir kadının saçını açık görmesinde bir beis bulunmadığını ifade etmektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 4106).

Kitâbü'd-Diyât ise işlenen çeşitli suçların cezalarıyla ilgili hüküm ihtiva eden rivayetleri içermektedir. Bu bölümde hacamat hakkında bilgi veren beş rivayetin ilkinde (Ebû Dâvûd, 1999, 4510) hadisin tam metni yer alırken diğer ikisi (Ebû Dâvûd, 1999, 4511, 4514) benzer konu olmakla birlikte bazı farklılıklar içermektedir. Bahsi geçen ilk rivayette hacamat uygulamasında kullanılan aletler hakkında bilgiler bulunmaktadır (Ebû Dâvûd, 1999, 4510). Beş rivayetin son ikisi ise hacamat uygulamasından bahsetmeden aynı hadisenin farklı vecheleri hakkında bilgi sunmaktadır (Ebû Dâvûd, 1999, 4512, 4513).

Bu başlık altında ele alınıp değerlendirilen Ebû Dâvûd'un *Sünen'*indeki hacamat kültürüyle ilgili rivayetler, yer aldıkları kitâb başlıkları, sayıları ve içerikleri dikkate alınarak şu şekilde özetlenebilir:

Tablo 2: Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde Yer Alan Hacamatla İlgili Rivayetler ve İçerikleri

Kitâb Başlıkları	Rivayet Sayısı	İçerik
Kitâbü't-Tahâre	1	Hacamattan dolayı gusül alınması
Kitâbü'l-Menâsik	3	İhramlının hacamat yaptırması
Kitâbü'n-Nikâh	1	Hacamatın önemi ve vücutta yapıldığı nokta
Kitâbü's-Savm	10	Hacamat yapan ve yaptıran kişilerin oruç tutup tutmayacağı
Kitâbü'l-Cenâiz	1	Hacamattan dolayı gusül alınması
Kitâbü'l-Büyû'	7	Haccâmın ücret alıp almayacağı
Kitâbü't-Tib	7	Hacamatın önemi, hacamat yapılan noktalar, hacamat yapılan günler
Kitâbü'l-Libâs	1	Hz. Peygamber'in eşlerinden birinin hacamat yaptırması
Kitâbü'd-Diyât	5	Meslek olarak hacamat, hacamat aletleri
Toplam	36	

2. Ebû Dâvûd'un *Sünen'*ine Göre Hz. Peygamber Döneminde Hacamat Kültürü

Çalışmanın bu kısmında Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde yer alan bilgiler ışığında, Hz. Peygamber dönemi hacamat kültürü ele alınacaktır. Araştırmanın giriş kısmında hacamat tedavisinin uygulanış şekli hakkında genel bir bilgi verildiği için burada tekrar bahsedilmeyecektir.

Hacamat tedavisi Mısır, Grek, Roma, Hint gibi farklı toplumlarda tarih boyunca uygulanan kan alma yöntemlerinden biriydi (Parapia, 2008, 450-451; Bhishagrajna, 1907, I, 113). Bu tedavi yöntemi Arap toplumunda da yaygındı. Hz. Peygamber döneminde en etkili tedavi yöntemlerinden birisi olarak görülmekteydi. Nitekim Hz. Peygamber Arapların tedavi için kullandıkları en faydalı yöntemin hacamat olduğunu ifade etmiştir (Ebû Dâvûd, 1999, 2102, 3857; İbn Mâce, 2009, 3491). Hatta baş ve omuz bölgesinden hacamat yaptırdıktan sonra "herhangi bir hastalık" için diğer tedavi yöntemlerine gerek kalmayacak derecede hacamatın etkili bir yöntem olduğunu söylemiştir (Ebû Dâvûd, 1999, 3859). Rivayette zikri geçen "herhangi bir hastalık" kapalı bir ifade olarak görülmüş ve açıklama ihtiyacı duyulmuştur. Ebû Dâvûd'un şerhlerinden *Bezlü'l-Mechûd'* da, bu kapalılık ölüm ve ihtiyarlık dışında kalan bütün hastalıklar şeklinde bir şerh düşülerek açıklanmıştır (Sehârenfûrî, 2006, XVI, 189). Yine, Hz. Peygamber kendisine başındaki ağrıdan dolayı şikâyetinde bulunan bir kimseye de en etkili yöntemlerden birisi olarak nitelediği hacamat ile tedavi olmasını tavsiye etmiştir (Ebû Dâvûd, 1999, 3858). Bütün bu zikredilenlere ek olarak, Hz. Peygamber'in bazı durumlarda ihramlıyken ve oruçluymen dahi hacamat yaptırması, bu tedaviye verdiği değeri ortaya koymaktadır veya o dönemde uygulanan en önemli tedavi yöntemlerinden birisi olduğunu göstermektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 2373).

Hacamat tedavisinin hangi sebeple, vücudun hangi bölgesine uygulandığı önemlidir. Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde hacamatı konu edinen rivayetler incelendiğinde, hacamat uygulanan vücut bölgeleri hakkında birtakım tespitler yapmak mümkün görünmektedir. Hatta rivayetlerin bazısında hacamat uygulanan vücut bölgeleri zikredilirken hangi hastalık sebebiyle yapıldığı bilgisi de anlatılmaktadır (Ebû

Dâvûd, 1999, 3863). Yaptığımız incelemelere göre Ebû Dâvûd tarafından nakledilen rivayetlerden baş, boyun, omuz, kalça ve ayak bölgesinden hacamat yapıldığına dair bilgiler çok net bir şekilde tespit edilebilmektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 1836, 1837, 3859, 3863).

Baş ve boyun bölgesinden yapılan hacamat noktaları; “hâme” (Ebû Dâvûd, 1999, 3859), “yâfûh” (Ebû Dâvûd, 1999, 2102) ve “ahda’ayn” (Ebû Dâvûd, 1999, 3860) terimleriyle ifade edilmektedir. Bir rivayette genel bir ifade olarak “re’s” geçmektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 1836). Zikredilen hacamat noktalarının yerlerini tespit edecek olursak “hâme”, genel olarak kafatasının orta kısmını ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâmenin başın tamamını kapsadığına dair tanımlar da bulunmaktadır (Halîl b. Ahmed, 2003, IV, 332; Ezdî, 1996, 951; Ezherî, 1964, VI, 469; Azîmâbâdî, 1968, X, 339-340). Bu noktadan hacamat yapılırken dikkat edilmesi gerekir. Nitekim râvi Ma’mur b. Râşid kendisinin bu noktadan hacamat yaptığını ve akabinde bayıldığını, ayılıp namaz kılmak istediğinde ise Kur’ân’ı Kerîm’den bir harf dahi hatırlayamadığını söylemektedir. Bu kötü tecrübesinden sonra, bir daha hacamat yaptırmadığını dile getirmektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 3860). “Yâfûh”, hâme ve alın arasında yer alan (Zebîdî, 1983, VII, 228), başın ön kemiği ile arka kemiğinin birleştiği yerdir. Çocuklarda, bu iki kemik gelişip karşılaşmadan önce yâfûh yumuşak olur (Harbî, 1985, II, 857; İbn Manzûr, t.y., III, 5). Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere yâfûhla kastedilen bingıldığın bulunduğu kısımdır. “Ahda’ayn” اذخعين ise ahda’ اذخع kelimesinin tesniyesidir ve boyun bölgesindeki iki gizli damardır (İbn Manzûr, t.y., VIII, 66). İnsan vücudundaki toplardamarların bulunduğu yer olmasından dolayı “ahda’ayn” noktasından hacamat yapılırken dikkat edilmesi gerekir (Mısırî, 2013, 53). Hz. Peygamber de “hâme”, “yâfûh” ve “ahda’ayn” noktalarından hacamat yaptırmıştır.

Omuz bölgesindeki hacamat noktası ise “beyne ketifeyn” veya “kâhil” diye isimlendirilmektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 3859, 3860). “Beyne ketifeyn” iki kürek kemiği arası manasına gelmektedir. “Kâhil” ise omurilikteki boyun omurlarını da içine alan omuz kürekleri arasındaki boşluğun en üst kısmını ifade etmektedir (İbn Manzûr, t.y., XI, 206). Dolayısıyla bu ikisinin aynı hacamat noktasının farklı şekilde isimlendirilmesi olduğu anlaşılmaktadır. “Kâhil” noktasında ahda’aynda olduğu gibi toplardamar bulunmaktadır (Zebîdî, t.y., XX, 488). Bu sebeple hacamat yapılırken dikkat edilmesi gerekir. “Nebî (sa) ahda’ayndan ve kâhilden üç kere hacamat oldu” (Ebû Dâvûd, 1999, 3860) rivayetine dayanarak ahda’ayn ve kâhil noktalarından Hz. Peygamber’in üç defa hacamat olduğunu ve bu uygulamanın aynı anda yapıldığını düşünmek mümkündür. Bu rivayet *Bezlü’l-Mechûd*’da Hz. Peygamber’e hacamat yapılırken, ahda’ayna iki kupa, kâhile bir kupa konulmak suretiyle bir kere hacamat yapıldığı şeklinde yorumlanmıştır (Sehârenfûrî, 2006, XVI, 189). Ancak bu yoruma katılmak mümkün değildir. Bu yorumun metnin ana yapısını bozan oldukça farklı bir değerlendirme olduğu açıktır. Ebû Dâvûd’un sunduğu rivayetten anlaşıldığı üzere aynı anda iki ayrı bölgeden hacamat yapıldığı gibi sadece kâhil noktasına hacamat uygulamasının vuku bulduğu örnekler de bulunmaktadır. Hz. Peygamber, Hayber’de Yahudi bir kadın tarafından kendisine ikram edilen zehirli koyunun etinden bir parça ısırılmış, zehirli olduğunu fark ederek kâhil noktasından hacamat yaptırmıştır (Ebû Dâvûd, 1999, 4510).

Kalça bölgesinden yapılan hacamat noktası “verik” şeklinde adlandırılıp, uyluk kemiklerinin üzerindeki kürek kemiğine benzer bölgeyi ifade etmektedir (İbn Manzûr, t.y., X, 509). Hz. Peygamber’in bu bölgeden hacamat olmasının sebebi kırılmaksızın kemiğin zedelenmesi suretiyle bir ağrının oluşmasıdır. Ayak bölgesinden yaptırılan hacamat ise herhangi belli bir nokta belirtilmeksizin ayaküzeri şeklinde tasvir edilmektedir. Hz. Peygamber’in ayağından hacamat olmasının sebebi Ebû Dâvûd’da yer alan rivayette belirtilmemiş olmakla birlikte, aynı olayı aktaran Nesâî, bu uygulamanın nedeni hakkında önemli bir ayrıntı sunmaktadır (Nesâî, 1998, 2849). Onun aktardığı rivayete göre, Hz. Peygamber ayak kemiğinin kırılmaksızın zedelenmesi sonucu oluşan ağrıyı gidermek için hacamat yaptırmıştır. Bu incinme ise Hz. Peygamber’in atının üzerindeki bir ağaç kütüğü üstüne düşmesi sonucu ortaya çıkmıştır (İbn Mâce, 1998, 3485). Müslim’in *Sahîh*’inde yer alan bir rivayetten Hz. Peygamber’in attan düşüp, sağ ayağında bir zedelenme meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu zedelenmenin oluşturduğu ağrıdan dolayı Hz. Peygamber namazı oturarak kıldırmıştır (Müslim, 1998, 411). Bu rivayetlerin, aynı olayın farklı vechelerini aktaran tarîkler olduğu anlaşılmaktadır. Netice itibarıyla, Hz. Peygamber’in ayağında ciddi bir zedelenmenin ve ağrının oluştuğu, tedavi amacıyla ayağından hacamat yaptırdığı tespit edilmektedir.

İncelediğimiz rivayetlerden, hacamatın uygulandığı ve uygulanmasının tavsiye edildiği bazı özel zamanları tespit etmek de mümkün görünmektedir. Elde ettiğimiz rivayetlerde, bilhassa kamerî ayın on beşinden sonraki günlerde hacamatın uygulandığına işaret edilmektedir. Rivayetlerden birinde kamerî ayın on yedi, on dokuz veya yirmi birinde hacamat olan kişinin her türlü hastalıktan şifa bulacağı ifade edilmektedir (Ebû Dâvûd, 1999, 3861). Bir başka rivayette ise Hz. Peygamber’in Ramazan ayının on sekizi geçtikten sonra (yani ayın on dokuzunda) Bakî’de hacamat olan bir kimsenin yanından geçtiği aktarılmaktadır (Ebû Dâvûd, 1999, 2369). Her iki rivayette de hacamat uygulamasının ayın ikinci yarısında

yapıldığı görülmektedir. Bu durumun sebebi ayın hareketlerine ve çekim kuvvetine bağlı bir düşüncenin kadim medeniyetlerde olduğu gibi Medine toplumunda da mevcut olmasıdır. İbn Sînâ'nın *el-Kânûn*'da ifade ettiği üzere ay, dolunay şeklini alıp ışığı çoğaldığında çekim gücü artmakta, dolayısıyla vücuttaki salgılar deri yüzeyine yakınlaşmaktadır (İbn Sînâ, 1999, I, 212). Nitekim benzer bir bilgiyi *Sünen*'in şarihlerinden Azîmâbâdi de nakletmektedir. Ona göre zikredilen günlerde ay ışığının çoğalmasına bağlı olarak kanın artması sebebiyle pek çok hastalık ortaya çıkmaktadır. Bu bilgiyi sunan Azîmâbâdi, daha önce zikrettiğimiz bir rivayette geçen "her türlü hastalık" ifadesini de bu dönemde ortaya çıkan hastalıklar olarak yorumlamaktadır (Azîmâbâdi, 1968, X, 341-342). Ebû Dâvûd tarafından verilen bir bilgiye göre salı günü hacamat yaptırılmaması ile ilgili bir detaya ulaşmak mümkün ise de (Ebû Dâvûd, 1999, 3862) bu husus diğer kaynaklardaki mütenâkız rivayetler sebebiyle tartışmaya açık bir konudur.

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı üzere hacamat, Hz. Peygamber döneminde kabul gören ve sıkça uygulanan bir tedavi yöntemi idi. Hacamatı, bu işte uzmanlaşmış veya bu işi meslek edinmiş, "haccâm" sıfatıyla isimlendirilen kimseler uygularlardı. Rivayetlerde tespit edildiği üzere Resûlullah zamanında öne çıkmış iki haccâm vardı. Bunlardan birisi Ebû Taybe künyesiyle (Ebû Dâvûd, 1999, 3424), diğeri ise Ebû Hind künyesiyle tanınmaktaydı. Ebû Hind, Benû Beyâda kabilesinden bir kişinin kölesiydi (Ebû Dâvûd, 1999, 2102, 4510).

Haccâmlar (hacamatçılar) çocukluk yıllarından itibaren usta-çırak eğitimi çerçevesinde tecrübe kazanırlardı. Ebû Dâvûd'da yer alan bir rivayet bu usta çırak eğitimine oldukça güçlü bir vurgu yapmaktadır. Bu rivayette, Hz. Peygamber'in, teyzesi Fâhite bint Amr'a bir köle hediye ettiği, ona faydalı olacağına inandığı ve teyzesine köleyi haccâmın, kuyumcunun veya kasabın yanına meslek öğrenmesi amacıyla göndermemesini istediği yer almaktadır (Ebû Dâvûd, 1999, 3430). Zikredilen rivayet her ne kadar Hz. Peygamber'in özel bir isteğini ifade ediyor olsa da haccâmların tecrübeli kişilerden bilgi alarak kendilerini geliştirdikleri ve mesleklerinde ustalaştıkları anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in teyzesine yaptığı bu uyarıyı dikkate alan bazı araştırmacılar, hür Arapların kendilerine kan almayı yakıştıramayıp, bu meslekle uğraşmayı küçümsediklerini iddia etmektedirler (Azizova, 2018, 518). Bilhassa, bu işi yapan kimselerin çoğunlukla köleler olması onları bu sonuca iten nedenlerden birisi olarak görülebilir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in hacamatı çevresindeki insanların uyguladığı en hayırlı tedavi yöntemi olarak ifade etmesi (Ebû Dâvûd, 1999, 3857), hatta bizzat kendisinin defalarca hacamat yaptırması (Ebû Dâvûd, 1999, 3860) ve hacamat tedavisiyle insanların sıkıntısını gideren haccâmları övmesi (İbn Mâce, 2009, 3478) şeklinde karşımıza çıkan rivayetler göz önüne alındığında bu iddianın tartışılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu mesleğin tamamıyla köleler tarafından yapılıp yapılmadığının yanı sıra özellikle kölelerin bu işle iştigal etmesinin farklı sebepleri araştırılmaya muhtaç görünmektedir. Bu tür bir bakış açısının ana sebebi olarak ileri sürülebilecek en önemli argümanlardan biri, bu tedavi yönteminin Arap toplumuna dışarıdan köleler vasıtasıyla gelmiş ve böylece devam ettirilmiş olması ihtimalidir. Farklı kültürlerden gelen bu insanların bu sahada daha bilgili ve tecrübeli oldukları için öne çıktıkları düşünülebilir. Sadece yukarıdaki rivayetten hareketle Hz. Peygamber döneminde haccâmlığın küçümsendiği iddiası bu bakımdan pek doğru görünmemektedir. Zira bu rivayette Hz. Peygamber teyzesine hediye ettiği kölenin haccâmın yanı sıra kasabın ve hatta kuyumcunun da yanına verilmemesini istediği görülmektedir. Bütün bu mesleklerin Araplar tarafından küçümsendiğini düşünmek mümkün değildir. Muhtemelen Hz. Peygamber yaptığı bir gözleme bağlı olarak bireysel bir tavsiyede bulunmuştur. Ancak, bu konunun daha bütüncül bir bakış açısıyla araştırılması gerekmektedir.

Rivayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber döneminde hacamat yapan kişilere ücret verilip verilmediği merak konusudur. Bu konuyla ilgili mütenâkız rivayetlerin bulunduğu yukarıda işaret edilmişti. Rivayetlerin iki tanesinde, haccâmlık ile elde edilen kazancın hayırlı bir kazanç olmadığına dair bilgiler mevcutken (Ebû Dâvûd, 1999, 3421, 3422), diğer iki rivayette haccâmın kazanç elde etmesinde bir beis olmadığı (Ebû Dâvûd, 1999, 3423, 3424) anlaşılmaktadır. Haccâmın bu işten elde ettiği kazancın mahiyetinin tartışılması bir yana burada bizi asıl ilgilendiren konu haccâmın verdiği hizmet karşılığında belli miktarda ücret almasıdır. Nitekim Hz. Peygamber'e hacamat yapan Ebû Taybe'ye, bir sâ' hurma verilmesi (Ebû Dâvûd, 1999, 3424) ve Hz. Peygamber'in kendisinin hacamat yaptırdıktan sonra ücretini bizzat kendi eliyle haccâma vermesi (Ebû Dâvûd, 1999, 3423) haccâmların yaptıkları iş karşılığında kazanç elde ettiklerinin apaçık göstergesidir.

Rivayetlerde, haccâmların hacamat yaparken kullandıkları bazı özel aletler hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Vakum oluşturması ve kanı muhafaza etmesi için kullanılan boynuzdan yapılmış "mihceme (محجمة: hacamat kabı)" ile kesik atmak için kullanılan yassılaştırılmış ve keskinleştirilmiş demir parçası "şefra (الشفرة)", hacamat esnasında kullanılan aletlerden bazılarıdır (Ebû Dâvûd, 1999, 4510). Anlaşıldığı kadarıyla, aletlerin temini haccâmlar tarafından sağlanmakta, bakımı da onlar tarafından yapılmaktaydı. Hacamatın

uygulanma şeklinin tam manasıyla anlaşılabilmesi için kullanılan alet ve edevatın bilinmesi önem arz etmektedir. Ancak, Ebû Dâvûd'da karşımıza çıkan bilgiler yukarıda verdiğimiz iki aletle sınırlıdır, başka bilgiye tesadüf edilmemektedir.

Son olarak, hacamat yaptıran Hz. Peygamber'in işlemler bittikten sonra yıkanmasıyla ilgili rivayetler karşımıza çıkmaktadır (Ebû Dâvûd, 1999, 348, 3160). Bu rivayetler ışığında hacamattan sonra yıkanmayı gerektiren sebeplerden birinin vücut temizliğine dikkat çekmek istenmesi olduğu düşünülebilir. Tedavi esnasında vücuda bulaşan kanın ve kesğin temizlenmesi Hz. Peygamber tarafından gerekli görülmüş olabilir. Yıkanmayı gerektiren sebeplerden bir diğeri ise insanların zihnindeki vücuttan çıkan kanın pis olduğu düşüncesine bağlı bir temizlenme arzusu olması da muhtemeldir. Ancak bu durumda derinin enfeksiyon kapıp kapmadığı veya herhangi bir şekilde enfeksiyon kapmaması için ne yapıldığı hususu açık değildir. Kuşkusuz bu husus tıbbî açıdan değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır.

Sonuç

Yaptığımız inceleme neticesinde, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inin Hz. Peygamber dönemi hacamat kültürüne dair zengin bilgiler içerdiği anlaşılmaktadır. *Sünen*'deki hacamat kültürüne dair bilgi sunduğu tespit edilen rivayetlerden hareketle, hacamatın dönemin tıp kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olduğu açıkça görülmektedir. Şüphesiz, Hz. Peygamber hacamatı en etkili tedavi yöntemlerinden biri olarak tavsiye etmiş ve bizzat kendisi de yaptırmıştır. Ancak bunun dönemin folklorik bir uygulaması mı, yoksa Hz. Peygamber'in özel bir tercihi mi olduğu Ebû Dâvûd'daki rivayetlerden anlaşılamamaktadır.

Bu tedavi yönteminin vücudun bazı özel bölgelerinden yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Rivayetlerde bazen hacamatın hangi rahatsızlık için vücudun hangi bölgesinden yapıldığıyla ilgili bilgiler bulunmaktayken bazen sadece vücuttaki hacamat bölgeleri hakkında bilgiler tespit edilebilmektedir. Ebû Dâvûd tarafından sunulan bilgilerde hacamat yapılan noktalar sınırlı iken asırlar içinde oluşan uygulamalarda bu noktaların zenginleştiği anlaşılmaktadır.

Hacamat uygulamasının, ayın hareketlerine bağlı olarak, ayın on beşinden sonra yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu uygulamada kadim geleneklerin tesiri açıkça görülmektedir. Yine Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inden edindiğimiz bilgilere göre, Hz. Peygamber döneminde hacamat bir meslek olarak addedilmekteydi. Bu işi yapan kimselere ise haccâm denilmekteydi. Haccâmlar bu uygulamada vakum ve kesme işlemi için gerekli olan bir takım özel aletlere sahiptiler ve yaptıkları bu iş karşılığında belli miktarda bir ücret almaktaydılar.

Son olarak, yaptığımız araştırma neticesinde günümüzdeki uygulamaları da göz önünde bulundurduğumuzda Hz. Peygamber dönemi hacamat kültürüne dair bilgilerin ilmi manada zengin bir biçimde tespit edilmediği, hacamatın mahiyetinin yeterince anlaşılmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, Hz. Peygamber dönemi hacamat kültürünün daha zengin bir biçimde incelenmesi ve tıp ilminden de istifade edilerek uygulamanın bilimsel değerlendirmesinin yapılması bir zaruret olarak ortaya çıkmaktadır. Buna ilave olarak İslâm'dan önceki tüm kadim kültür ve medeniyetlerde hacamatın nasıl uygulandığı hususunun da Hz. Peygamber dönemini anlamamıza katkı sağlayacağı açıktır.

KAYNAKÇA

- Aydınlı, Abdullah (2012). *Hadis İstihlaları Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Azîmâbâdî, Muhammed Şemsü'l-Hak (1968). *Avnü'l-Ma'bûd*. (nşr. Abdurrahman Muhammed Osman), Medine: el-Mektebetü's-Selâfiyye.
- Azizova, Elnure (2011). İlk Dönem İslam Toplumu Sağlık Sektöründe Hacamatçılık. *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası*, S. 15, s. 151-160.
- Azizova, Elnure (2018). *Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*. İstanbul: İsam Yayınları.
- Benli, Zakir (2017). Hacamat Tedavisi. *USBD Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1/6, s. 46-53.
- Bhishagratna, Kaviraj Kunja Lal (1907). *An English Translation of the Sushruta Samhita*. I-III. Calcutta: Wilking Press.
- Diñoğlu, Mehmet (2012). *Ebû Dâvûd'un Sünen'i (Kaynakları ve Tasnif Metodu)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Es'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistânî (1999). *Sünen* (nşr. Salih b. Abdülaziz b. Muhammed). Riyad: Dârüsselâm Yayınevi.
- Erdemir, Ayşegül Demirhan (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.
- Ezdi, Ebû Bekir Muhammed b. Hasan (1996). *el-Melâhîn*. (nşr. Abdülhafız Ferağlı), Beyrut: Dârü'l-Ceyl Yayınevi.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed (1964). *et-Tehzîbü'l-Lüğa*. (nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn), Kâhire: ed-Dârü'l-Mısıriyye.
- Halil b. Ahmed (2003). *Kitâbü'l-Ayn*. (nşr. Abdülhamîd el-Hendâvî), Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Hârîb, İbrâhîm b. İshak (1985). *Gâribü'l-Hadîs*. (nşr. Süleymân İbrâhîm Muhammed el-Âyid), Mekke: Câmîatü' Ümmü'l-Kurâ Yayınları.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir b. Ahmed b. Ali (2001). *Târîhu Bağdâd Medînetü's-Selâm* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf). Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî.
- İbn Mâce (2009). *Sünen*. (nşr. el-Hâfız Ebû Tâhîr Zübeyr Ali Zî), Riyâd: Dârü's-Selâm.
- İbn Manzûr (t.y.). *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dârü's-Sâdır.
- İbn Sînâ (1999). *el-Kânûn*. (nşr. Muhammed Emîn ed-Dennâvî), Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Jackson, Ralph (1999). *Roma İmparatorluğunda Doktorlar ve Hastalıklar*. (Çev.: Şenol Mumcu), İstanbul: Homer Yayınları.

- Kılınc, Sümeýra Merve (2015). *Cumhuriyet Dönemi Kaynaklarına Göre Kupa, Hacamat ve Sülûkle Tedavi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Köşe, Abdullah (1984). *Hadislerde Flebotomi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Anabilim Dalı, İstanbul.
- Köşe, Abdullah (1996). Hacamat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XIV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mısri, Amal Muhammed Hasan (2013). *el-Hicâmetü fi's-Sünneti'n-Nebeviyye*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İslâm Üniversitesi Usûlî'd-Din Fakültesi, Gazze.
- Müslim (1998). *Sahih*. Riyâd: Dârü'l-Muğni.
- Nesâi (1998). *Sünen*. nşr. Muhammed Nâsirüddin Elbânî, Riyâd: Mektebetü'l-Meârif.
- Okumuş, Müyesser (2016). Kupa Tedavisi ve Hacamat. *Ankara Medical Journal*, S. 4, s. 370-382.
- Öztürk, Levent-Bayka, Betül (2016). Ebû Davûd'un (ö. 275/888) Sünen'indeki Hz. Peygamber'in Savaşlarıyla (Gazveleriyle) İlgili Rivayetlerin Tespit ve Değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21/1, s. 1-14.
- Öztürk, Levent (2017a). Kitâbü'l-Hicâme Ve'l-Mibda' Ve'l-Alak Min Kütübi Bukrât Adlı Risâlenin Özellikleri Ve Tıp Tarihi Açısından Önemi. *3rd International Conference On The Changing World And Social Research Proceeding Book*, 08-10 Ağustos, Roma 2017. Konya: Palet Yayınları.
- Öztürk, Levent (2017b). XV. Yüzyıl Osmanlı Hekimlerinden Tabîb İbn Şerîf'in Yâdigâr Adlı Eserinde Yer Alan Hacamatla İlgili Bilgiler ve Kökenleri Üzerine Değerlendirmeler. *2nd International Conference on Studies in Turkology: Icosturk'2017-Proceeding Book*, 11-13 Ağustos, Roma 2017. (ss. 9-13). Konya: Palet Yayınları.
- Öztürk, Levent (2018). Galen'in Kitâb Fî'l-Hicâme Ve'l-Mibda' ve'l-Alak Min Kütübi Bukrât Adlı Risâlesine Göre Hipokrat'ın Hacamatla İlgili Görüşleri. 3. *Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu 19-21 Mayıs 2017*. (ss. 445-451). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Parapia, Liakat Ali (2008). History of Bloodletting by Phlebotomy. *British Journal of Haematology*, S. 143, s. 490-495.
- Parlar, Zahide (2016). Eski Anadolu Türkçesi Tıp Metinlerinden Kitâb-ı Kehhâl-nâme-i Nurü'l-Uyûn'da Hacamat. *International Journal of Cultural and Social Studies*, S. 2, s. 140-147.
- Rıdvanoğlu, Mahmud(1996). Hacamat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XIV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sehârenfûrî, Halil Ahmed (2006). *Bezlü'l-Mechûd*. nşr. Muhammed Zekeriyâ Kandehevî, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Şeker, Necmettin (2013). Hz. Peygamber'in Hadislerinde Koruyucu Hekimlik: Hacamat Örneği. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21, s. 156-188.
- Unut, Berivan (2018). *Farklı Yaş Gruplarında Hacamat Yapılan Kadınlarda Oksidatif Stres İle İlgili Mirnaların Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı, Konya.
- Zebidi (t.y.). *Tâcü'l-Arûs*. nşr. Abdülkerim el-Uzbâvî, Kuveyt: Matbaatü Hukûmeti'l-Kuveyt.